

запитання, доки Мар'яна швидко опанувала себе і звернулася до них:

— Я попала сюди випадково... До вас у гості йшла, Саво. Там лежить поранена мати... Ваш батько, товариш Гамалія... Ти, товариш Петре... Переїхав, чи вдарив її автомобілем. Їй дуже зле... Нехай батько біжить по лікаря, а ви йдіть до матері й кладіть компреси. Гамалія нехай зараз не заходить у хату, бо вона весь час повторює, що боїться його бачити. Потім, як полегшає...

Мар'яна не встигла закінчити. Сава легеньким рухом відсторонив її від дверей і зник за ними. Гамалія ще постояв хвилинку. Губи ворушилися, але жодного слова не вилітало з вуст. Махнувши рукою, ніби відганяючи від себе настирливу муху, він хутко загрибаючи ногами східці, вилетів нагору.

Мар'яна й собі пішла, вимірюючи кожен свій крок. Так починає свою мандрівку людина, коли перед нею лежить довгий і важкий шлях...

І Над Виргородом лунають могутні удари думок і заліза. Бризки одскачують, сипляться, пінячись в океані диму й блакиті. Нема їм меж і кінців, Виргород це безугавний молодечий шум землі. Він гримить, коли сонце, впиваючись його могутніми м'язами, лле в його жили тремтливие вино. Коли його тіло цілує дрібний дощик, коли зима вгортає його груди холодними простирадлами з цвіту черемхи. Він завжди цілинний, як даль, і полохливий як, юнка.

Виргород це п'яна радість і біль!

Прислухайтеся, як дзвенять кармазином пориви його заводів. Відчуйте смарагдову метелицю його садів. Впийтеся запахом романтичного чебрецю. Дайте обплутати свої ноги вихрестій берізці. Киньте з прожогу

Е Л Е К Т Р - Р І Д

Е. МЯКОТА

Дай нам, земле, шуму.

П. Т и ч и н а.

Юліан Шпол — "Золоті лісенята"

своє тіло з круч виргородських у запашні води Дніпра. Впірніть у цю прекрасну рапсодію виргородського обрію. Запевняю, ви переродитесь, замилувавшись цим нескінченим потоком фарб і кольорів, згуків увертюри, поривів і думок.

Впивайтесь до схочу, бо ви лише тут відчуєте, як хутко пролітають дні шалено-прекрасної молодости, бо зараз востаннє затремтить вона, як цвіт папороті, що хвилює нашу уяву. Невблаганна старість підійде до вашого вікна й довго розпитуватиме вас мовою осінніх вітрів, що ви зробили в дні юности. Не забувайте, що осінні вітри набігають на Виргород повз отару гострих могил і в їхній мові чути голос наших відважних предків, що так героїчно складали кістки у розлогих степах за орлячу волю.

Прислухайтесь до струн дніпровських хвиль.

Вони вам багато, багато розкажуть, розбиваючись бризками на гостре каміння.

Вас вразять перламутрові блиски й чіткість удару їхніх акордів. Степові птахи потягнуть ніжні струни виргородської блакиті, що зараз буде нам правити за арфу, ви спалахнете жагою пізнань і по ваших жилах пролетить моторошна виргородська молодість.

Чуєте, як гримлять над Виргородом фанфари? То заводські гудки сповіщають про кінець дня. Станки на мить зупиняють свої залізні серця й сонце блисне чарівним потоком фарб, що його хоче спізнати електр-рід Виргород, цей рід молодий, їх серця ще хвилює багато таємниць. — Чуєте ці таємниці вічні. І коли ви розгадаєте одну — перед вами встануть ще десять. Але електр-рід невтомний, він штурмуватиме їх із завзяттям своїх героїчних предків... Деревата хитаються як завіси прекрасних театрів — густа тканина ночі зупиняє ваш зір. Ось хлюпнула з диригентової палички увертюра, сколихнувши вашу уяву й думки. Вона як мотор закрутила ваш мозок, дарма що завіса вгортає таємністю реальні обриси кону й молодих виргородців, зараз перед вами

виступить їх дружній ансамбль... Пробачте мені, що я взявся розповідати саме в той час, коли на Виргород насовувалась дощова завіса й лунали громові канонади. Але що ж поробиш, коли на дворі була страшенна спека.

Знаєте травневе сонце? Хіба вам не шкода під вікнами акаційок, що не можуть порадити знеможене від спеки листячко. Вони зараз такі знеможені й дуже нагадують вас, якщо ви віддали свою енергію трудовому дневі. Хочеться схилити до неї свою стомлену спину — ви ж і вона це така тотожність. Зачекайте хвилину. — Я хочу, щоб дощова стіна правила нам за ілюзорну завісу. Слідкуйте, як її втягує жагуча виргородська земля; грім вже вибиває другий гонг, дощова завіса посунеться в безвість. Злива приголомшила ваші старенькі думки й коли на кону блиснуло сонце, ви себе не впізнаєте.

Напоєна рослинними пахощами земля, як юнка, підставляє вам пругкі пахучі груди.

Кожна стеблинка гордо піднімає голівку, облиту кришталем роси, й співа, — повірите, співа... Ви впираєтесь музикою зростання, а воно так помітне після дощу. Переродившись ви зовсім забуваєте про турботи, що ви їх маєте од життя, та чи ж може змагатись їх сіренька мелодійка з величним гімном, що гримить, заполошивши виднокруг, і дає радість всьому живому.

Ви дивуетесь, чого вас так вражала шаленна метелиця яблуневого цвіту, що вибиває нас із втоптанних доріжок. Але цвіт з разючою хуткістю сиплеться на землю, і ми забуваємо про яблоні, аж поки вони не викохають солодкий плід, що тримає під тоненькою шкіркою міцне вино. Ми п'яніємо від нього, не помітивши не менш важливого процесу вистигання. Але цей процес основний, бо від нього залежить бути чи не бути солодкому плодови...

Виргород. Ніч. Густа темрява спада на землю, як атрамент з пера геніяльного романіста. Зі сходу

пада синя тінь, але здається, що то літери народжують нове, ще нечуване досі слово, — сильне, як електра, й неблаганне, як смерть.

Бризки одскакують, сиплються в океані диму й блакиті. Електр - рід виргородців — це безугавний молодечий шум землі.

Він гримить, коли сонце, впиваючись його могутніми м'язами, лле в його жили тремтливие вино. Коли його тіло цілує дрібен - дощик. Коли зима вгорта його груди холодними простирадлами з цвіту черемхи. Він завжди цілинний, як даль, і пологливий, як юнка.

Небо травневого вечора було глибоке як радість, а зорі виблискуючи підстрибували, як просо на току. Невидимий ціп обмолочував колосисті метеорити, засіваючи легку темряву блискучим зерном. Внизу, мов старий дід люлькою, попикував заводськими димарями Виргород. На його вулицях кишили багаті на радість і сум завзяті натовпи... Він не спав і горів різними вогнями, закуривши своє обличчя в свічадо дніпрових вод.

Саме в цю ніч не спиться молодим виргородцям, вони, як і небо, виблискують зоряним сміхом. Вулиця це справжня рад сть, вона котиться повз Андрона рухливим калейдоскопом. Тепер він більше помічав цікавих людей. Помітив навіть двох знайомих дівчат з волоссям якоїсь химерної пухнавости. Андронові хотілося йти, аби не стояти. Раніш у таких випадках він прямував до Дніпра, де однотонна плюскотня хвиль заглушає раптовий сміх дівчат. Але сьогодні він одержав платню й вечір повинен бути надзвичайний. Ог тільки б зійшлись хлопці.

З-під модної кепі на чоло звисало вихорем гарне волосся, веселий погляд його мимоволі звертав на себе увагу. Але Андрон не помічав її. Він також роздивлявся на людей. Вони вражали його своєю пишністю, на них багато було всіляких дрібниць з одержі й особливостей облич, наче говорили: дивись ти, які ми.

Він так цим захопився, що навіть забув про свої 22 роки й солідну юначу статуру.

Проходячи повз пивниці, де всі затримували ходу, щоб почути мелодійки розвеселої музики, за столиком крізь вікно помітив знайоме обличчя. З-за пляшок пива глянула на нього чванькувата пара очей, гарних і нахабних. Невже Карик? З ким же це такою справою займається? І він сміливою ходою пішов у двері.

— Андрушка, де ти взявся, щоб тебе дощ намочив? — схопився, впізнавши Андрона, молодий хлопчак, босякуватий і веселий. — Прошу — з невластивою йому ввічливістю, гукнув Карик, подаючи стільця. — Будьте як дома. Зайшли підвечерять — наче виправдуючись, потис Андронові руку Кариків приятель. — Після получки, знаєш, апетити розбирають.

— Та у вас апетитики слава богу, знаю, знаю, — сміявся Андрон, розглядаючи за сусіднім столом веселу публіку.

Ім миттю принесли пару пива й Карик, поважно наливаючи шклянки, запитав:

— Де це ти, Андруша, пропадаєш? Чому вчора не був у клубі. Ми там ставили комедійку, всього на три дії. Але оплески, — оплески, без кінця.

— Вася може підтвердити, — звернувся він до третього, що поважно поправляв комірець, потопивши в це всю свою увагу.

— Е, ти вже при мені не бреш, — закінчивши свою справу, гукнув Вася. — Оплески, звичайно, були, але за те, щоб ви скоріше закінчили.

— Ну та чорт з ним, Васильок, були б оплески; а то вони потрібні, подумаєш! Аби Ліна покинула свою фантазію про сцену, я б там і хвилини не стирчав.

— Виходить, що ти лише через неї огинаєш кутки поза кулісами?

— Ат, покиньте ви до мене підкопуватись. Хіба ви можете зрозуміти, що таке любов у 20 років?

Андрон з насолодою випив кухоль пива й, обли-
завши губи, промовив.— Це цікаво, наш Карик скоро
признається, що таки дійсно сцена — це не його по-
кликання.

— А що ж ти думаєш? Признаюсь і нікого не
буду боятись, знайду собі інше заняття. Хіба вам не
відомо, що наш осередок висунув мою кандидатуру
в завком?

— Знов невдача, — перебив Василь.

— Чому?

— А тому що наш цех її провалив.

— Затирають гади, не дають розмахнутись — хви-
лювався Карик.— Хто ж виступав проти?

— Я, звичайно, виступав за, — виправдувався Василь.

— Терен тебе посадив. Тріпло каже, не буде з
його користи.

— Тріпло? — Не довіряючи Василеві, перепитав
Карик.

— Тріпло, — твердо повторив Василь.

— Гаразд, я їм покажу, кар'єристам чортовим, яке я
тріпло... Тягни, Андроне, — міцно здавивши в руках
кухоль, запропонував він товаришеві.

Андрон, немов би цього й чекав, йому в грудях
вирувала спрага, з охотою потягнув жовтувату рідину.

Він не дослухавсь до Карикових слів, а спогля-
дав, як сповнювалась пивниця одвідувачами. Скрипки
оркестру шалено поспішали, залишаючи далеко по-
заду гуркіт роялю.

Грали його улюблений фокстрот, але грали не так,
як хотілось, не було того хиткого згуку, який він
любить. Та й Карик щось надто часто хилив пиво.
Це йому не сподобалось. Встав і, попрощавшись
з хлопцями, вийшов на вулицю.— Куди б його пі-
ти? — На хвилину замисливсь Андрон.— Піду в сад
до кіно, — вирішив він, обминаючи стрічних.

В саду грала духова оркестра якогось заялозе-
ного вальса й Андрона поволі почав обгортати сум.
Пройшовши залюдненою алеєю — зустрічав багато

знайомих. Але всі, здавалось, були надто заклопотані своїми справами й не звертали на нього уваги.

Привітався Терен з дружиною, вона була надто бліда й зовсім не нагадувала бадьору з підстриженими золотими кучерками комсомолку, яку він звик бачити на зборах. Це, здається, так недавно було. Вони часто запізнавшись приходили вкупі з Тереном на збори й сідали десь у темному кутку веселі, неуважні, часто підносили руки за те, що перед цим жваво заперечували. Одружились навіть якось несподівано. Збори на це реагували загальним реготом.

Взагалі Андрон відчував зараз круг себе велику зміну. Пройшовши повз гурту хлопців і дівчат, що дискутували якесь питання суто шкільного характеру, він побачив кілька колишніх товаришів. Вони, поважно привітавшись із ним, зі всією серйозністю перейшли на перервану тему.

Аж чудно якось було чути такі речі од тих двох парнишок, від яких склоки на виробництві та галасу на зборах здавалось більшого не можна було й чекати. Тепер, дивись, вчать на вечірніх курсах, по заводили знайомства з дівчатами.

— А скільки їх поїхало до ВИШ'ів? — закидають навіть деякі листами. Але що листи. Та тепер коли закінчить інститута, до його, мабуть, і не підійди. Андрон не помітив як заблукав у кінець саду, схотілося сісти, запалити цигарку.

Що ж, хай приїзять! Нашому заводу давай інженерів, приймуть. Він уявив собі, як будуть керувати вони робітниками, складати пляни, виробничі програми. А може й його скоротять, якщо треба буде. Хіба по біржах праці мало різних кваліфікацій.

Хіба Большаков, зробившись секретарем ОК, не виносив йому на випивку догану? Той Большаков, що його агітував за станком Андрон вступити до комсомолу.

Що ж? Хай вибиваються, йдуть у люди, для мене це лише радість, але все ж якось неловко залишатися без товаришів...

В нього ще є товариші: Карик, Василь, Гриць, дівчата. Ого, скільки їх! Але вони іноді здаються йому якимись бідолашними, чимсь зобіженими. Правда, в них скільки єсть прекрасної бадьорости, з ними ніколи не відчуваєш себе ніяково, але вони теж починають потроху його покидати, деякі одружуються. От Карик, так той вже надто починає засиджуватись в нудному повітрі пивниць. Кажуть же хлопці, що його знають повії... Цей хлопчина був такий дивак, що навіть Андрон один час поважав його за це. Хіба кожному не кидалась у вічі його універсальність, це був майстер на всі руки — токар — артист — громадський робітник, Дон-Жуан, що хочеш...

А тепер ось сидить він сам на лавочці, всіма забутий, курить цигарку, прислухаючись до одностонного цокотіння кіно-апарату.

Враз він почув у кущах здавлений жіночий голос.

— Карик брось! кричати буду, це нахабство...

Андрон, витягшись, озирнувся навкруги, ніде не було нікого, навіть не горіли електричні лампочки, бо всі десь далеко позад його дивились кіно-картину.

— Кричи... — виразно почув Кариків голос, — нас же ніхто не почує? А почує, тобі буде сором!

Верховіття кущів принишкло, здивоване шелестом листу. Андрон, зірвавшись на ноги, заглушаючи в грудях важкий гуркіт, од якого, здавалось, розлітались скроні, хутко, щоб його не помітили, подався вглиб алеї...

— Невже то Ліна з ним змагалась? — раптом подумав він, — либонь її голос. Хто б подумав, така строгість обличчя і раптом.

Андрон не помітив, як дійшов до натовпу виргородців, що смакував якийсь кіно-роман. Екран був влаштований прямо на повітрі, ніжно дзижчав музичний супровід, в цей час вродлива героїня обіймала свого коханця. Коли ж дійство набувало динамічного характеру, супровід дужчав згуками роялю.

Андрон протисся крізь натовп до бар'єру. Відчув в ногах втому й згадав, що купував квиток сидіти, але не міг пригадати, куди його подів. Андрон нечутно підсів до якоїсь юної виргородянки, що сиділа трохи осторонь од усіх і, мабуть, сумувала, проглядаючи сіреньку кіно-картину. Йому приємно було сидіти біля цієї юнки, яку він досі не знав, відчуваючи її поряд себе.

Але сталося так, що юнка не досить добре вчилася української мови, деякі написи були для неї незрозумілі. І вона щиро запросила Андрона лещо пояснити... (О ці кіно-сеанси, як їх можна вигідно використати).

Андрон охоче пояснив. Тоді вона засміялась, тріпнувши своїм кучерявим волоссям (Дивно, як же вона не розуміла таких простих речей...). Він, зашарівшись, необачно торкнувся її стегна і відчув, що біля нього сидить прекрасна юнка. Це сталося раптом, коли кінчалася шоста частина і замучений бездарними кіно-артистами кіно режисер хотів вразити глядачів несподіваним кінцем. Але це йому теж не вдалось, кінець затягався, розбігалися ниточки дії. Юні виргородці рішуче відмовились дивитись картину, їм далеко приємніше було дивитись один одному у вічі. Їм здавалось, що там палахкотів більш цікавий екран, талановітший режисер тут бив на почуття. Кіно-режисер, мабуть, погодився, що буде невдалий кінець, і рішив докрутити ще дві частини. Додержуючись прислів'я — „хоть погано, зате довго“.

Цим скористувались наші юні виргородці й протягом двох частин оформили своє знайомство гарячими обіймами...

Знайомство вийшло раптове, якесь хлопчаке, навіть нахабне й разом таке миле й приємне. Андронова сусідка вже нічого не мала, коли він стискував її тоненькі пальчики.

— У вас гарячі руки, — здивовано протяг він, коли юнка здригнула, раптово діткнувшись його коліна. На

її білорожевому лиці відбилась така щира схвилюваність, що Андрон ще міцніше стис її руку й проговорив :

— В цім же нема нічого поганого, чому ви так схвилювались ?

— Я ніколи не хвилююсь, дивіться, зараз кінець — Якось легко вигукнула дівчина, ніби цим намагалась ліквідувати раптове замішання.

Блискуче світло бризками заграло на натовпі, сповістивши, що кінець сеансу. Оркестра, якось дурнувато отямившись, гримнула марш, — публіка поспішила до виходу. — Лідо, ви далеко живете ? — заклопотано запитав Андрон, вдивляючись на її легенькі рухи, якісь нервові й неврівноважені, як у молоденьких дівчат, коли їх вперше застають знайомі з хлопцями. Світло надало їй особливої краси. Дивлячись картину, Андрон намагавсь розглядіти всі особливості її обличчя, але темрява таїла їх від нього. Тепер же чітко вражала краса, вона була скрізь : і в правильному трохи затонкому посередині носіку, і в дитячо-заломлених на кінці лінійці брів, словом, вона блищала, як біленькі зубики в ніжному карміні уст. Хіба оці випнуті до щічок чорненькі волосики, не говорили про її мило-задиркувату вдачу.

Повернули в тихеньку вуличку, ледве освітлену маленькими ліхтариками над ворітьми. Хідником, зафортаючись у плащ, ішов за ними якийсь тип. Ліда схопила Андрона під руку. — Ходімо, — швидше ходімо ! Ще чого не вистачало !

Андрон здивувався, він помітив, що Ліда, на хвилину повернувши голову, одвернулась, якось рвучко притиснувшись до нього. Він також обернувся, але нічого особливого там не бачив, окрім загадкового типа на кілька десятків кроків позад їх.

— В чому річ ? — глухо спитав Андрон, зацікавившись з такої поведінки.

— Ви бачили хто за нами йшов ? — все ще поспішаючи проговорила Ліда.

— Вже, здається, нема нікого, — щоб заспокоїти, відповів Андрон, думаючи, що позад їх плентався якийсь Лідин знайомий, в гіршому разі батько.

Ліда з полегшенням зняла з Андронкової руки свою руку й відхнула.

— От і добре! — Вся червоніючи, вона почала оповідати. — То начканц нашої установи. Куди б я не пішла, він завжди стежить за мною. Завжди непомітно підкрадається до мене з таким нещасним зідханням, вишуканими позами. — Огляньтесь, бо мені не зручно, його нема?

Андрон непомітно оглянувся, типа не було.

— Ні, нема...

— Напевно вже пішов додому, — заспокоючись проговорила Ліда.

— Я просто розгублююсь, не знаю що, робить. Ах, якби вас не було, він моментально б наздогнав мене, привітався б і я вимушена була б слухати його порожні витребеньки. Перше його запитання це — „А правда, який прекрасний вечір? Він так впливає, що, коли подумаєш про установу, обгорта якийсь сум“. Що я йому мушу відповідати!.. Вечір звичайно як вечір, я навіть не розумію, чого він так кисло від нього позіхає. А щодо суму, який обгорта, коли подумаєш, що завтра йти на роботу, так на біржу ходити ще сумніше.

Ширий тон Лідиної мови так заінтригував Андрона, що він слухав, боячись пропустити жодне слово.

— Він тоді прибира якусь вишукану позу, — продовжувала Ліда, — й скрикує, наче його хто кидає в холодну воду: „Ах яка ви матеріялістка, яка ви матеріялістка“, кида при цьому кілька заялосених компліментів, од яких просто вуха в'януть. І продовжуєв тому ж дусі, поки ми не дійдемо до мого двору.

— А який він незграбний та полохливий — ви не можете собі уявити. Одного разу з-під воріт вискочив собака, так він з переляку розплетався на хіднику. Ну прямо тобі звичайна зелена жаба.

Слова, перемішані з дзвінким смішком, лунали для Андрона якоюсь несподіванкою, але він, уявляючи як це було, захоплено сміявся, дивуючись, як грайливо блискали Лідині очі.

— З цим все таки можна було б погодитись,— вела вона далі.— Але одного разу на вулиці зустрічає мене якась нещасна жінка, підходить з таким виглядом, наче буде вимагати п'ятака. З криком — „Ти, шлюха, розбиваєш мое життя. Я тобі очі повидираю, в нього діти, те-друге. Ти з ним водишся, те-друге...— Ну як би все це вам подобалось? Ви знаєте, я думала, що збожеволію від цієї сценки. Він оце блукає тут, а вона думає, що він зі мною. Він думає, що я в нього закохана, але це очевидно ж навіть дитині, що він, крім огиди, не може нічого викликати.

— Цікаво,— голосно засміявся Андрон, коли Ліда змовкла, засоромлено глянувши йому в вічі.

Вони йшли не поспішаючи, іноді якось непевно торкаючись один одного, й знов починаючи поспішати. Андронові було приємно тримати її маленьку руку, якусь особливу тоненьку там, де вона кінчалась ніжними пальчиками. Навіть іноді в голові злітало бажання взяти її за стан і довго-довго дивитись у чітко круглі очі, стежачи, як маленькі комарики налітали на лямпочки, бились об них, одскакували й знов бились. Невже я її вже більше не побачу? — думав Андрон, спостерігаючи, як вона зривала зелененькі листочки акаційки, нервово здавлювала їх пальцями, підкидала вгору, наче бавилась крем'яшками й знов ловила.

— А ось уже й мій дім, — радо сколихнула вона раптову мовчанку. І, якось чудно рвонувшись уперед, мовила:

— Ну, тепер можете повертатись, товаришу Андроне,— протягла вона, ніби глузуючи з його імени,— Андроній, Андрон, дуже вам вдячна.

— Чого ж так скоро? Яке нещастя, що ви так близько живете, — вигукнув хлопець, оглядаючи ста-

ренький будинок зі щільно затуленими віконницями й маленьким на воротах написом — „Злі собаки“.

— Справді так близько? Походили б ви щодня, походили б в установу. В мене й зараз вже болять ноги.

— Чого? — щільно наблизившись до неї, стиснув її обидві руки, перевівши погляд на її стрункі, в повитих легенькими берегами панчішках — ноги. Вони часом, коли вона рвучко їх переставляла, одливали білуватим світлом електрики, і захвилювали радістю Андрона.

— Такі хороші ноги — червоніючи мовив він, — і раптом болять.

Його сколихнуло, як раптовий вітер листя, бажання впитись в уста цій дивній дівчині. І він з дужчою силою стис її руки.

— Годі! Відчув, як вислизнули її руки. — У вас теж компліменти, як у начканца... Тільки не кажіть, будь ласка: „сьогодні прекрасна ніч“. — Прибравши чудного вигляду, вона велично до неба підвела очі, промовляючи слова начканца, що, мабуть, справді таки її обридли, бо в голосі чулись нотки глузування й наголос зневаги.

Це Андрона якось приголомшило. Хотів щось сказати, але розкриті уста його бризнули сміхом. Він захитався, трохи подавшись назад, наче ловлячи думку, яка губилася в уяві під блискучим сяйвом очей цієї дівчини.

— Ви казали, що у вас нема товаришів? — почуваючи, що це не так виходить, як йому хотілося, червоніючи, мовив він. — Хочте? Я буду вашим товаришем?

— Товаришем? — перепитала наче, не вірячи, Ліда. А хто ж ви такий? — Це було сказано тоном, подібним як кажуть: „А, голубчику, піймався?“

— Я, я — ну звичайний робітник... — гублячи рівновагу, ніби намагаючись виправити якусь недоречність, захвилювавсь Андрон... — Ну а звуть же мене — Андрон.

— Це я знаю, — значно обірвала Ліда. — Я йду, розходімся. Не забувайте, що нам завтра треба ж поспішати на роботу.

Ніби опам'ятавшись, заторопила вона, зникнувши в хвіртці.

Клямка бовкнула, мов надшерблений дзвінок глухої степової станційки, і потяг, не дослухавши його до кінця, рушив у даль.

Андрон постояв кілька хвилин, але хвіртка не відчинялась...

II Андрон ішов, перетинаючи струнку, мов по шнурі збудовану вулицю, почувавши те саме хвилювання, з яким проводив й Ліду. Було вже до півночі. Зорі, раді, що місяць не сходив і не засліплював своїм світлом їхньої краси, здавалось, танцювали якийсь радісний танок.

Тепер юнак дужче помічав деревця, будинки, зор'яні хмаринки — все мало якусь сховану особливість, яку можна помітити лише тепер, коли місто, як дівчина стомлена впала на ліжку й починає дрімати. Може воно думає, пригадуючи прожитий день і сон зліплює його вії солодкою млостью... Часом згадувалась комічна Ліда, що своїми звичками й красою вірвалась до нього, як вітер у розчинене вікно, порозкидавши папери й книжки. І щоб поскладати їх треба багато сили. Кілька разів згадував окремі моменти її чудного поводження. Потім все це тонуло й розпливалось у горінні захоплення. Тільки Андрон хотів повернути на головну вулицю, як виразно почув перед себе голос:

— Здоров, Андроне!

Андрон, підвівши голову, побачив високого юнака.

— А, Данько! — значно протяг він; — здоров.

Наче не вірив своїм очам, стискував йому руку.

— Куди в такий час?

— А так, шукаю роботи, — зі злістю в голосі відповів Данько.

— Хіба тобі не набридло шукати її вдень, що ти й вночі не даєш собі спокою?

— А як же? набридло, набридло! це страшенно подібно до того, як збожеволів у тюрмі один революціонер і щоночі здіймав страшенний гуркіт, не даючи спати дозорцям. А ті питали: що, не обридло тобі грюкати, не? Не! — кричав божевільний, грюкаючи з подвійною силою.

— Так, трохи на це скидається, — з болем у голосі визнав Андрон.

— Якби я був жінкою, може хоч уночі знайшов собі роботу. Є ж люди, знаходять собі засоби для життя. Ще й радіють, сміються. Таке то, мовляв, життя прекрасне!

— Ти, брат, це кинь, нам воно не до лиця...

— Не до лиця, кажеш? Підожди, скоротять, іншої заспіваєш. Дашку знав? Прекрасна дівчина, правда? А яка заядла комсомолка була. Скоротили? Тепер, каже, начхать на все, і пішла курити папіроску. — Та не якнебудь, а в затяжку, розумієш затяжку?

— Бач, нам з нею не по дорозі, для таких шлях в житті короткий, — перебив Андрон, беручи Данька під руки, — ходім пройдемось...

— А от виходить, що мені з нею по дорозі. Хто з хлопців чимнебудь мені допоміг? Хвостами крутять, що ж, мовляв, „де було й раніш“. Я помічаю, як кожен тебе обмина. А Дашка своя. — На, каже, червінця. Треба буде, приходить, їхні ж гроші, не чиї ж, мені їх не шкода...

— Ат, Даньку, це тобі так здається.

— Ні, не здається, — твердо ступаючи, стояв на своєму Данько.

— Слухай, сьогодні, оце допіру, йду повз „Грузію“ — музика грає, заходять, п'ють, їдять, гуляють. Сидять же свої хлопці. Карик, Василь, багато ще там їх, сьогодні ж получка. Бачуть же, гади, мене, а й один не гукне. Мені кілька разів на неділю вантажити вагони на вокзалі попада, ледве на харчі вистачає. Ніхто не кличе. А ще хочать, щоб я на збори ходив. Чорта вам! Ні в що я тепер не вірю... —

Випльовував свою злість Данько, підчас розмови, в нього нервово хитались вилиці, він запалювався гнівом.

— А де вони, досі там? — запитав Андрон. — Знаєш, хлопче, ходім підвечеряєм, — уперед запропонував зін, — ще, здається, встигнемо.

Данько, перехиливши наперед свою довгасту постать, ледве поспівав за ним, часто натикаючись на мимоходців. Йому навіть не дуже хотілося йти, зустріне хтось — скаже „ба, безробітний“, але кортіло перевірити Андрона, чи в його залишилась колишня товариська приязнь. В „найаристократичнішому“ кварталі міста знаходилась „їдальня-кафе Грузія“, яку хлопці між собою прозивали „Догана“. Ця назва найбільше пасувала „Грузії“, бо часто, зайшовши в дні получки повечеряти хлопці, розперізувались. В'юнка музика фокстротів, чарльстонів, шіммі, дихала на них міцними напоями. Тут забувались одностонні заводські дні. В найкращому разі все кінчалось доганою.

Коли хлопці подались до столиків, замовивши вечерю й пару пива, в „Догані“ було тихо. Стомлені музики відпочивали, попросовували крізь листя штучних пальм свої голови. В глибині залі, що відсвічувала сплетінням своєї обстави у дзеркалах, гомонів веселий гурт. Віддаль сиділо кілька розряжених повновидих дам, з поважними чоловіками.

Гуртом заправляв розвеселий Карик, регочучись з товстенького поважного громадянина, добре вдягнутого й трошки п'янького.

Музики ніби на честь хвилі відвідувачів, хлопнули потоком дешевої мелодійки. По залі пронісся подих веселощів, хуткіш забігали в білих піджаках офіціанти.

— Андроне, сюди! — падаючи з реготу, — гукнув Карик. — Ми відшукали найдорогшого друга. — Знайтесь, Канцелярист, артист, поет і ще що? — Нахилившись до громадянина, запитав Карик.

— Більш нічого, — трохи образившись, бовкнув громадянин, попавши на поталу цим молодикам.

— І більше нічого, — поважно додав Карик.

— Громадянин Тузик, давайте руку моєму другові! — гукнув Карик, коли Тузик нахилився дістати звалений плащ.

Увільнивши для Андрона й Данька місце, хлопці оточили ще тіснішим колом Тузика, наче віддавали йому найповажнішу шану. — Пийте! — чулося круг його, — ми тоже поети, але проти вас ми ніщо...

Данько пожадливо накинувся на їжу, бо запах вечері викликав в його роті цілі потоки слини.

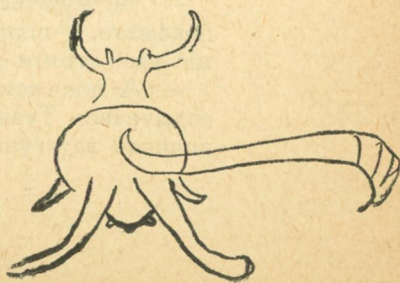
— Дайте курити, — перебив раптом свою розповідь Тузик. Цигарку, цигарку шановному Тузикуві! — закричали хлопці.

Тузик, не хапаючись, ткнув у щілину рота цигарку й, затягнувшись димом, продовжував оповідати.

— Батько мій, Гаврило Тузик, прослужив 30 років на залізниці. 30 років. Ви розумієте? 30 років. — Кілька разів повторював він поважним тоном, щоб надати батькові найбільшого авторитету. — І його побив сукин син; був у нас там один денікінський фертик, — все він там „чтокає та какає“. Підбіг він, розумієте, до батька та й каже. — Де твій син Андрій Тузик, начальник секретної більшовицької частини? — Цебто я, — поважно ткнув він себе пальцем у груди. — Та нагаєм його, нагаєм. — Ну, а я його піймав з хлопцями та до дуба, до дуба. Та й кажу йому: — Не я тебе вбиваю, а батько мій. Трагічно закінчив він, промочуючи питвом горлянку. — А жалько! розумієте, жалько, що мій бідний батько помер; і не знає, який у нього розумний син. Артист, поет і музика, — поважно закінчив він.

— А ви знаєте, що це б його заставило знову вмерти, — застеріг Карик.

— Нехай би вмер, але він знав би, який у нього розумний син...

— А де ж це ви так боролись за радянську владу? — подікавились хлопці.

— Не скажу! Не скажу! Це ви прочитаєте в моєму романі...

Хлопці залились реготом. Андрон вдивлявся на Тузика. Цей п'яниця страшенно нагадував типа, що йшов позад нього, коли він проводив Ліду. Запитав:

— А ви одружені?

— Так, одружений. Але раджу з вас нікому цього не робить. От ви зараз прийдете додому, спокійно полягаєте спати. А я ні, я ні. Я повинен перенести баталію. Моя дружина мене не розуміє. — З коротенькими павзами говорив він. — Я зараз пишу поему „Друга любов“ і для цього вивчаю одну прекрасну дівчину. Знаєте? Прекрасна ніч. Надхнення дає стільки, що вже давно можна було б закінчити поему. Але моя жінка страшенно ревнива, козачка! розумієте? козачка! Вона мені дасть сьогодні баталію, я знаю, я добре знаю...

Сумніву не було, перед Андроном сидів той начканц, що про нього з такою огидою розповідала Ліда...

— Од сьогодні ви наш щирий друг. — По черзі, приховуючи глузування, тисли Тузикові руку хлопці.

— А нащот дружини, — застеріг Карик, — так я б вам порадив її змінити. Вона хоч і козачка, але, мабуть, добре висмоктує ваш талант.

— Висмоктує, висмоктує, — погоджувався Тузик. — Але не можу, розумієте, не можу. 12 років спільного життя, трое дітей це все, знаєте, зобов'язує, ой як зобов'язує. Воно не дає мені показатись у весь зріст...

— Не журіться, не журіться, Тузику, ви ще себе покажете, — піднімали хлопці Тузиків дух, що не міг уже стояти на ногах.

— А покажемо, покажемо, — витріщаючи очі, погоджувався Тузик, закинув зачіску назад і про себе починав затягувати.

— І покажем, і покажем... — Потім захитавсь, схопивсь за столик і зник у дверях.

Музика не вгавала. Вона, як метелик, що за ним гониться птах, летить, перекинеться й знов летить.

— Гуляй, хлопці, кінчаються ночі, других не буде, — розставляючи пляшки, гукнув Карик. — Сьогодні день моєї перемоги. Гуляй, розправляй свою спину, бо завтра знов її прийдеться гнути 8 годин. Ех, жистянка. „Веселіше — голосніше“ — в ритм згукам зацокотіли вони шклянками об пляшки. — Гуляй. Зашаркали їх ноги об підлогу. Андронові вже починала крутитись голова. Данько, стиснувши долонями голову, впер лікті об стіл, глибоко замислившись.

— Що він зараз думає? — лізли в голову Андронові настирливі запитання.

Нічого! Нічого! Ніжно відповідала скрипка. А питання знов лізли, гукали, як баси роялю.

А над столиком чокаються два келихи, одскакують, порожніють і знов наливаються. Андрон вдивлявся на тіло якоїсь жінки, що хвилювала своїми гарними ногами чоловічі очі.

Раптом посеред залі за столом сіла пара. Добре вдягнутий прилизаний мужчина ляпнув у долоні, до нього, як на повітрі, підлетіло два офіціанти, він нахилився, майже торкаючись губами обличчя вродливої жінки, очевидно, щоб порадитись про вечерю. Мить, і пляшка коньяку стоїть перед ними. Дівчина блукає поглядом поміж столиками, гордим і величним, наче каже, бачте, яка я гарна? А й справді щось рідне й знайоме? Невже? — Даша! Даша! — раптом скрикує кілька голосів.

Вона здригнула й білорожевий колір обличчя зблід, чоло зробилося строгим і невблаганним.

— Даша, — кличуть її хлопці, — йди до нас!

І лице її блискає радістю, вона схопившись підбігає до хлопців, також велична й гарна, як і раніш.

— Даша, слухай. Брось цю жисть — здавлюючи сльози, прохає Данько.

— Дашо, хочеш? ми тебе десь улаштуємо на роботу,— скрикує Карик. Андрон теж хотів щось вимовити, але до горла підступала якась вага, що не дала йому змоги розтулити рота. Він лише бачить на її устах до всіх однакову посмішку. Раніш цього не було. З болем помічає таку різницю.

— Пізно!— легко кида вона їм у відповідь, і, так же легко поблискуючи лакованими черевичками, підбігає до столика, де „прилизаний“ допив коньяк і чекав на неї. Ось він міцно стис вище ліктя її чарівну руку, вони пішли до виходу. Лише золотаве волосся на світлі не змінилось й нагадувало Андронові про колишню Дашу.

Хлопців обгорнув сум, замовкли, намагаючись не дивитись один одному в вічі.— Йдем,— боязко хтось проговорив, і вони разом піднялись, наче перед цим змовлялись це зробити. „Догана“ зачинялась.

III — Слава сонцю! Гукають ранком гудки виргородських заводів. Навколо гаснуть тумани пахучого присмерку, займається день. Це безнастанна пожежа шумовиння. Виргород прокидається щоранку, як земля по весні, хіба згусклі пориви м'язів і думок не дорівнюють запашним весняним водам? Хіба металеві вібри гудків не нагадують вам ту сріблясту запашну зливу, яка мчить над Виргородом лише на весні, в нерівних дніпровських берегах.— Руху сильного. Руху!— гукають запалені бунтарською силою електри, заводські мотори;— щоб яскравіш виглядала виргородська земля! Ось вже плывуть нескінченні могутні потоки, що розуміють значення праці і її вагу. Он вже летять в небо нестримні серпанки димного шумовиння... День, як молодість. Юні виргородці вп'ються її міцним вином. День: це хвилина лицарського бою й молодечого бунтарства... Трахнувши з пересердя дверима цехової контори, Андрон вийшов у заводський двір. Сповнене металевим шумовинням гаряче літнє повітря в'їдливым вогнем війнуло йому в груди й од спеки й роздра-

тування, здавалось, на мить застигла йому в жилах кров.

— Інженери, — глузливо протяг Андрон своїм сухим гортанним голосом. — Іздити верхи любите на робочому людові та червінцями кишені набивати, — потім, переконавшись, що його ніхто не слухає, він плюнув на купу заліза, скрививши губи, наче після гидкого тютюну.

Андронові хотілося сказати щось вельми образливе, але він не міг вигадати відповідних слів. Сказати поправді, Андрон не любив адміністраторів. В житті вони посідали вигідніше місце, й чомусь здавалось, вони п'ють його кров. Ненависть до техніків та інженерів, як дорога спадщина батьків, вкоренилась в його істоті. До того, вони здавались йому не могутніми людьми, на яких не можна було звірятись.

— Звісно, лягаві, — процідив він крізь зуби юначу зненависть. — А теж туди, коли, мовляв, будемо робити прогули, то соціалізму не збудуємо. Де тільки ви такі розумні раніш були?

Задав він сам собі яхидне питання, — бебехи по льохах ховали, мабуть? А тепер прийшли на готовеньке. Чого ж? всі підтримують, дорогу командирам молоту — глузливо вів думки Андрон, лагодячись закурювати.

Десятків три похмурих засмаглих від спеки людей, вантажили на вагончики важкі залізні крюки, яких допіру наварював електрозварщик Андрон.

— Хлопці, хлопці, давай, — підгонив їх опецькуватий бригадир, коли робітники розгинали свої натомлені плечі, щоб трохи відпочити.

— Тоже хверть! — даючи прикурювать одному робітникові, глузливо протяг Андрон.

— Закурить і то не дають робочому чоловікові... — Робітники засміялись. Бригадир, зачувши глузливий сміх, підійшов до Андрона.

— А як по-твоєму будемо значить тут розкурювать, а слюсарі хай гуляють без роботи?

— Зачем розкурювать? — заперечив Андрон. — Просто хай народ на хвилю розправить натомлені кості.

— Ат, буду з тобою базікати, — байдуже махнув біленькою книжечкою бригадир. — З тебе спрашується робота? спрашується: „ну так же й з мене“.

— Котімо, хлопці, — звернувся він до робітників. Десятки м'язистих рук натисли на вагончик і він плавно пішов по рейках одностонно трохкаючи на стиках. „Чудаки“, поправляючи шкіряний хвартух, подумав Андрон і не кваплячись пішов до цеху.

В цеху стояв тривожний гул моторів, з щільно загорожених листовим залізом кабінок, грайливо злітало на стелю блідо сине сяйво; воно похапливо тремтіло на чорних від куряви вентиляційних рурках, ковзало по цегляних мурах і раптово гасло, щоб через хвилину знов запалитись полум'ям тремтінням.

— Пада, — досвідченим вухом ловив гудіння моторів Андрон, вгадуючи напруження току. Тут і інженери ради не дадуть, дарма що носять блискучі герби.

На лобі блищить, а в голові свистить! Зганяв свою злість Андрон, лагодячи електрода. Його великі сірі очі вп'ялись в зеленкувате скло маски, а права рука підводила на певну відстань електрод. Ось рівномірно, наче суха хмизина, затріщав біленький дротик, і пекуче полум'я вольтової дуги плавило твердий метал. Червоні краплини котились з дротяної палички, зливаючи в одне ціле два металеві шматки. Як сонце своєю захованою силою тепла впливало на льодову паличку, перетворюючи тверде тіло в течку рідину, так і електрика при відповіднім з'єднанні двох полюсів впливала на метал. . . І, диво, користуючись цим законом, людині можна творити майже чудеса. Андрон вичитав у технічному журналі, що на Заході, без жодної заклопки виробляють велетенські залізничні мости, парові казани, користуючись електроваркою. В нашії країні про це покищо лише мріють.

Сьогодні знов йому вичитував докори завідувач цеху за те, що Андрей цілком не використовує електроди, і показував рештки, що знаходив на його апараті — Так же не можна, — казав завідувач. — Ви ж добре знаєте, що електроди ми одержуємо з Німеччини, тепер з пересилкою сталась затримка, запасів нам стане на кілька тижнів... А ви до всього так нерационально їх використовуєте.

Ці слова глибоко западали в Андронів мозок. Кожну дрібницю беремо в капіталістів, до закордонної машини не можемо підійти. На біса ж у нас така сила дурних керівників, що замість полегшити працю робітника — виконують лише ролю батога.

— Ця дротяна паличка, — відкинув він рештки електроду — теж з-закордону продана нам з милості капіталістів. Невже це така складна річ, що її не можна виробити на наших пролетарських заводах?

Його іноді опановувала цілковита зневіра в те, що колись в його багатій природно країні робітник зможе віддавати індустрії, її складним таємничим законам не лише свою силу, а й розум, що не може без відповідної освіти конкурувати з його могутніми м'язами. — Та так, мабуть, вже здавна ведеться. — Андрей дудочкою складав губи й тихенько почав насвистувати журливої звжди одної пісні. Залізо капало іскрами на хвартух, шипіло їдким смородом, зварювало важкі деталі, червоним течивом шумувало, пінилось — як і дні його юности.

Він пригадав давно забутого покійного батька, що вистраждав своє життя в кузні. Одноманітність непосильної праці йому, мабуть, теж обридала, але за-своїв від своїх предків не турбувати думками забиту злиднями голову, і тому просто дивився на питання, як і на вугляний дим горна, дарма, що він, цей дим, з кожним роком чорним порохом все більше й більше роз'їдав йому груди.

Коли пригадував пройдений своїм батьком життєвий шлях одноманітний і безрадісний, — не помічав

Калінін — Конструктор аероплана системи К.

особливої різниці між батьковим і своїм життям. Зараз він так казиться, як казився і його покійний батько, коли був юний і молодий. Далі йде одруження, родина, нестатки і все буде по-старому.

Колись батькові казали, коли він вимагав прибавки, що компанія терпить збитки, а тепер Андронів кажуть, що наша країна бідна. Такі питання були для нього страшенно пекучі, бо з них складався добробут його життя. Хотів заробляти більше, ніж зараз заробляє, добре вдягатись, смачно їсти. Але що ж поробиш... Данько від безробіття вже впав в цілковиту зневіру. А хіба він, вступаючи в завод, не кипів бажанням робити якусь користь суспільству? Пригадав, як вони, разом вступивши в завод, облились солоним потом, але було приємно й легко, бо вже щось будували. Тоді Даньковому захопленню не було краю... — Ех, Андроне, хороше робити! — вигукував він.

А тепер Данько безробітний. Та й не дивно... Ось нема ввозу з-за кордону електродів, на ринку їх теж у нас зараз нема. Що ж, стане електрозварочний цех і я буду безробітний. А на 10 карбованців проживеш? Ого, проживеш! — запалювавсь гнівом Андрон, стежачи крізь скло, як плавився електрод.

— В нас ще залишилася батьківська звичка зо всім погоджуватись...

Серце стискувалось і боляче щеміло від однотонної тріскотні й глибоких вибухів електрозварочних апаратів. В повітрі снувався пил, страшенно подібний на золу. За дверима торохтіли пневматичні молотки. Мозок горів, снував гарячкові образи, виснажуючи Андрона.

— А де тому багатству так хутко взятись? Ось в кутку стоїть апарат „Векс“, коштує гроші, а хто на ньому працює? Ніхто. Не вміємо.

І Андрон, вставши на хвилинку відпочити, підійшов до „Векса“... — Що стоїш? — люб'язно гладив він його. Не знають як до тебе підійти?

— Перемінним током, брат, варити, це не насіння лушити.

Стоячи, кілька хвилин Андрон пильно погляда на апарата, наче намагається зазирнути в його залізне нутро. Він же не раз пробував на ньому варити деталі, та нічого не виходить, то прилипа, то гасне дротик електроду. А скільки сміху від товаришів.

— І от же гад! — Сідав до апарату нервуючись Андрон. — Дріт, звичайнісінький дріт, обмазаний якоюсь речовиною, пусти по ньому „+“, а по залізу „—“ підведи, щоб наблизились одне до другого міліметрів на 6: спалахне, загирка, задирчить і плавиться... — От додумайсь, чим дріт цей обмазаний? — розглядав електрод Андрон. Так наче на білу глину скидається. Він читав в одному підручнику, приблизний перелік речовин, що входять до складу, яким обмазуються дротики.

— Але пропорція їх, то, звичайно, виробничий секрет.

А втер би носа кому слід і виробництву була б користь.

Захопився цією думкою Андрон, навіть не помітив, як до нього принесли нову роботу.

— Тов. Вершенко, — почув він над собою голос інструктора, що показував робітникам, де покласти знятий з парового молоту циліндер, що допіру тріснув, запінивши парою ковальський цех... — Ви знаєте, що ми надумали, на екстреній технічній нараді зробити з ним? — звернувся він до Андрона. — Надумали заварити, бо запасних циліндрів у заводі нема, ковальський цех матиме простій.

Потім інструктор нахилившись водив пальцем, прокладаючи такий злий випадок.

— Навряд чи вийде що, — оглянувши циліндер, відповів Андрон, — а все ж спробувать можна.

Інструктор потер окуляри: — Бачте, цей циліндер коштує близько п'яти тисяч, як зіпсуємо, пропаще діло... — значно похитав він головою.

— Та ми ж його зіпсувати більш, ніж він вже зіпсований, не зможем?

— Е, знаєте, від нагрівання може спричинитись деформація.

— А ми не глибокий рівчак проварим.

— Не можу, знаєте,— заперечував інструктор.— Краще піду порадитись з начальством, а брати на себе таку відповідальність не рискну, не рискну! Знаєте...

— Не вийде, мабуть, як хочеться,— сідаючи до роботи, думав Андрон.

— Важко буде заварити щілину, щоб вона змогла стримати величезне тиснення пари.— Як на зло, де що зробиться, де що зломиться, а робітники відповідай.— Розбагатіємо, як же! — напружуючи м'язи, здіймав він з металевого столика важку залізяку...

— Андроне, дай маску,— гукнув Василь, затуляючи від різкого проміння вольтової дуги сірі маленькі очі, що наче вони збирались стрибати з орбіт.

— Зачекай хвилину, зараз докінчу,— поспішаючи відповів Андрон, по голосу впізнавши Василя. Коли дуга згасла, Василь зайшов у кабінку, щільно причинивши за собою двері.

— Ну й кабінет у тебе,— оглядаючи кабінку, сміявся Василь,— чисто тобі директорський. Якби на тобі не було хвартуха, ей-право директор.

— Та то так,— погоджувався Андрон, згадуючи, за чим би це міг зайти Василь. Засмальцьований, мокрий від поту комір його сорочки ліниво рухався по зчервонілій від спеки шиї. Навіть не вірилось, як міг учора на ній триматись такий біленький комір.

— Я так молотом вимахався, що духу ніяк у груди не вхоплю. У вас тут після кузні так прямо рай... — поспішав говорити Василь.— Знаєш, за чим я до тебе зайшов? Хочу з тобою порадитись нащот нашого представника в завком. Серйозним претендентом на цю посаду є Терен. Він пройшов на більшості цехових зборів. Але ми рішили його провалить.

— Чому?

— А тому, що він яхидний парнишка, з цим, я думаю, й ти погодишся. Він хоч і старий комсомолец, але ж, знаєш, у нього є щось особливе, своє, Теренське. Не думай, звичайно, що я хочу Карика висунути, він хоч і друг мій, але все ж не підходить. Хлопці всі висловлюються за те, щоб представником був ти...

— Я? — неміливо перепитав Андрон...

— Ти, бо якраз найбільше підходящий. Восени дехто з хлопців їхатиме вчитись, їм треба буде багато допомоги.

— Ні, я з цим не згоден, — подумавши, заперечив Андрон. — Думаю зайнятись серйозно справою...

— Якою?

— А цього я тобі, брат, не скажу, — з протягом мовив він. — Багато дуже часу треба. — Потім додав: — Терен теж добрий хлопець, тільки треба його як слід трусонутися.

— Еге, трусонеш, — розгублено потупивши очі, протяг Василь. — Хіба ти не знаєш його лизунської вдачі... Добре! — трохи постоявши, мовив Василь. — Я так хлопцям і скажу...

— І чого це їм раптом таке спало на думку, — подумав Андрон, коли Василь рвучким рухом зачинив за собою двері. Терен же легко з цією роботою справиться. Одно лише не подобалось Андронові в Терена, це якась яхидна його захованість. Непомітно одружився, працює, акуратно виступає на всіх зборах. Гордий і впевнений. Йому навіть шкода зробилось його дружини. Покинула комсомол, зблідла й зробилась така, як і всі.

— Вирішили заварювати, — затуляючи очі, повідомляв Андрона інструктор. Трохи підігріємо, прорубаєм рівчачок, а там, знаєте, вся надія на вас. От чортів чавун, отак підвів! — клопотавсь інструктор.

— Добре, спробуєм, — нехотя гукнув Андрон, дивуючись з такої полохливої вдачі свого адміністратора.

— Не рискну, не рискну,— пригадував він його розгублені слова.

— А 160 карбованців на місяць береш без риску...

— Ей там, мийте руки, зараз заведе...

Полум'я згасло, лише мотори гуділи одностонну пісню та у відчинені двері не поспішаючи заходила друга зміна. Андрон встав, потягнувсь, зняв хвартух, вмотав у нього маску й пішов до шухляди.

— Шабаш,— загукали робітники, зачувши довгий хриплий гудок.

IV Прийшовши додому, Андрон уже в кімнаті відчув неприємну втому. Він скинув з себе сорочку й голий до пояса почав вмиватись. В кухні мати готувала на стіл і до Андрона долітав запах смачного обіду. Вода приємно освіжала тіло, збігаючи блискучими потьоками зі м'язистих рук. Почував якусь насолоду, лив без кінця на груди холодну воду.

Коли витирав зчервоніле від вмивання тіло, в кімнату несміло рипнули двері й на порозі став маленький, років трьох, хлопчик. Видимо, він хотів сказати Андронові вельми цікаве, але ручка на дверях так захопила його своїм скрипом, що він на кілька хвилин віддав їй всю увагу. Андрон дививсь, як у малого блискали кругленькі оченята, у край здивовані властивістю дверної ручки. І коли пацанкові це обридло, він, комічно підібгавши ніжки, повис на дверях.

— Казали баба,— соромлячись почав вимовляти малий,— соб ти ісов обідати.— Потім, трохи помовчавши, додав:— А в тебе нема конфета.

— Нема „конфета“, хіба тобі баба не давали конфета?— сміючись перекиривив малого Андрон.

— Давала, та доблі, доблі, плямо, клатота...— Поділивсь він своїми вражіннями з Андрonom. Малий, затупцювавши ніжками від задоволення, очевидно рішив, що він з честю виконав покладене на нього бабою завдання, крутнувсь і побіг вимагати в нагороду „конфета“.

— Бабо, бабо — долітав голос малого. — Узе дядя Андлон іде обідати.

— Нічого, — обізвалась Андронова мати ніжним голосом, — підожде, невеликий пан. Ми його довше ждали.

Андрон швидко почав обідати. Край столу сиділа мати. — Води хочеш? — тепло проговорила вона, коли Андрон повів очима, наче йому чогось не вистачало.

— Он стоїть, — показала вона на кухню, на мить глянувши на сина, посміхнулась і знов похилилась до дитини. Дитина не вміло водила ложкою в тарілці, пхикала в ложку й довірливо зводила очі то на дядька, то на бабу, що з особливою любов'ю гладила онука по золотій голівці.

— Боже, боже, які то ви, дітки, рідні, поки маленькі, — старечим голосом почала вона.

— А виростите, зоставайсь мати сама. Якесь непевне тремтіння вразило Андрона, голос матері згучав ніжною докірливістю, вся її істота, здавалось, впірнула в матерні чуття до маленького Юрка.

Золота голівка їй так нагадала старшого сина Степана, коли він був ще маленьким. Здавалось, між Степаном і Юрком не було ніякої різниці. Так вона годувала його, як тепер годує його синочка. Так він бігав вуличками, здійсмаючи ніжками куряву, задирукувато ганяючись за метеликами. Її радощам не було краю, а виріс і радість обернулась в біль... Степанові не було ще й 20 років, як його від неї вночі забрали жандарі. Хіба можна в сльозах утопити те горе, що перенесла її дитина в холодній тюрмі; хіба вона вірила, що крізь мутну запону гірких сліз побачить Степана.

Другий син відлетів у сірій шинелі на фронт. Воєнне станне вона його бачила на міському вокзалі. Навіть не дали подивитись, бо очі запливали солоною муттю.

— Бабо, я буду таким здоловим, як Андлон? — враз перебив павутину думок маленький Юрко...

— Будеш, дитино, будеш... — заспокоювала бабуса, але Юрко не дослухався й, скористувавшись

із замріяности старої, поцілив ложку сірого кота, розхлюпавши на царату борщ... Потім зірвався з рук і побіг обороняти картоплину, що на неї накинувсь сірий. Кіт занявчав.

Саме в цю мить розчинилися двері й на порозі став з дружиною Степан.

— Ти що тут, терористе, робиш? — нахилившись над сином, промовив Степан і високо підняв його на руки. — А замурзався, — докірливо обтрушуючи, засміялась Юркова мати. — Ходи та передягай, — кладучи на стілець якийсь пакунок, клопоталась вона.

— Сідайте денебудь, — запрохувала мати. — Ось я внесу стільці...

Андрон допоміг внести стільці й за кілька хвилин потекла родинна розмова.

— Що це ви, діти, й очей на показуєте? Наче чужі, один Юрко ще не одцурався...

— Та все ніколи... — виправдувався Степан. — Прийдеш з роботи, пообідаєш, вже й вечір...

— А ти, Андроне, наче схуд весь, — мовила Степанова дружина, коли Андрон зашарівшись подавав їй стільця...

— Та то вам так здається... — відповів він жартиливо — Давайте перейдемо в кімнату, — порадила мати, — там хоч чистіше трохи, бо я вже старістю забула, як і порядок дати.

Всі розсілися, мати знов почала — Та схуд наче їй Степан, робота в заводі не іграшки... Андрон щось на груди та на очі жаліється. Воно ж, кажуть, на тому лихтричестві й працювати небезпечно.

— Ат, мамо, ви знов за своє, — невдоволено перебив Андрон, рятуючи з-під Юркових рук дві стопки цигаркових коробочок, що на них з властивою дитині цікавістю кинувсь Юрко.

— Що це в тебе тут за лябораторія? — звернувся Степан, взявши до рук одну коробочку, де замість цигарок була звичайна селітра.

— А й справді, що це у вас таке?— підійшла, роздивляючись скляні рурочки, Степанова дружина. „Графіт“ прочитала вона чіткий напис на коробочці.

— Олю, як це мені нагадує колишні часи. Знаєш того кудлатого хеміка, що виготовляв бомби?— Він підняв до світла дві коробочки з якоюсь рідиною, навіть понюхав їх. Потім не хапаючись показав дружині кілька рівненьких дротиків.

— Обережніш, бомба!— знепокоєно скрикнув Андрон. Але Оля ні трохи не злякалась, лише ширше відкрила свої гарні м'які очі.

— Андроне, не лякай, бог з тобою,— кротно зашепотіла мати.— Олю, покладіть ті коробочки, хай їм хрін. Я їх к бісу повикидаю завтра, якщо воно таке страшне.

— Спробуйте, спробуйте їх викинути,— сміявся Андрон...— як полетять у повітря всі будинки.

— До біса жарти,— звернувся до Андрона Степан,— що то має бути?

— Не скажу, бо й сам гаразд не знаю.— Знепокоєння на хвилю втихло.

— Що завгодно, лише не бомба,— м'яко сівши на ліжку, мовила Оля.— Та й куди б він міг їх кидати, тепер же, Степане, зовсім інші часи, люди свого добились... Не буде ж він кидати їх у своїх наркомів?

— Добились, добились,— тихо прошепотіла їй мати.— Хто колись панував, той і зараз панує. А я як стояла у чергу по хліб, то й стоятиму.

— Ану, мамаша, не відходь од лєнінської лінії...— перебив її Андрон,— а то зразу ж вишлю до Троцького за кордон.

— Куди?— не дочула мати.

— Тоді визнаєте,— сміявся Андрон.

— А, мене, дітки, нікуди не вишлють, буде того, що Степана колись висилали. Та й байдуже, робить як і робив, не таланить нам, дітки...

Від цих слів Оля якось чудно витяглась до Степана,

Терен Масенко, поет.— Південне море.

що, втупивши очі у вікно, байдуже пускав з рота синюватий дим.

— А однаково шарпали його жандарі, ой шарпали...— Далі вона не могла говорити, блискучі слюзи виступили з її старечих повік, спадаючи на чорні, як земля, зморшки.

— Отакої!...— кинулась потішати її Оля,— ходи до вас, щоб ви тут нас слізьми зустрічали. Чого вам журитись? Два такі орли, а вони плачуть...

Андрон любив Олю за те, що вона з якоюсь особливою теплотою потішала матір. Він зараз дивився на її добрі очі, в яких, наче у великих вікнах, сіяло сонце поваги до його вистражданої матері.

— Ну, де був?— схиливсь до Юрка батько, коли той вигинався, дістаючи спинку, щоб почухати.

— Гуляв у дволі,—весело вигукнув він. Потім скривився й зщулювався прошепотів.

— Ось, моська кисається.

— Ах ти, моська моя маненька,— цілуєчи, вхопила його на руки Оля.— Де ж воно лазило, що його моська „кисається“.— І голублячи його, запитала:— А як виростеш, будеш як батько бомби кидать?— Боба,— сміявся від лоскоти Юрко,— йому подобалось таке слово, що звучало як „баба“...

— Ну я пішов,— несміло гукнув Андрон, вдивляючись у дзеркало. Поправляючи комір піджака, він оглядав трохи плескувате лице, де все до рисочки було йому знайоме.

— Мабуть, чекає?— спитала повагом Оля.

— Не знаю,— засміявся Андрон і, засунувши в кишеню праву руку, рішуче вийшов на вулицю.

У Андронові треба було поспішати на комсомольські збори. Він уявляв, яка це там буде нудота, але все ж почуття якогось обов'язку заставляло його повернути на сходи кліюбу. У вестибюлі зустрів натовп хлопців, що, викурюючи цигарки, жваво сперечались. В залі йшла доповідь про підсумки пленуму, й

хлопці, захопившись низкою суворих постанов, пихкали так тютюновим димом, наче замість цигарок у них горіли костюми. Ідеологом цієї групи був Карик, їх єднало — бажання розправитись, „як подоба випадкові“ з злочинцями, що були викриті органами ДПУ у цілому ряді донбасівських рудень. Андрон, привітавшись до хлопців, зайшов до залі. Перше, що він міг помітити, так це багато молоді, на сцені за стоком сидів Терен і ще кілька членів президії, серед них була навіть Ліна, яку скрізь вибирали лише через те, що вона дівчина.

Секретар райкому робив доповідь, перекидаючи слова довгими павзами, він говорив про темп зросту промисловости в нас і за кордоном. Доводив, що в нас, не дивлячись на низку постанов, процвітає ще гірка нераціональність і т. д. ...

В передніх рядах сиділа як і завжди серйозна Валя, і біля неї чимало не менш серйозних товаришів. Доповідь очевидно наближалась до кінця й всі були трохи стомлені. Терен дзвонив, то постукував пальцем, закликаючи всіх до порядку.

Після коротеньких виступів, що практично подавали думки, як успішніш провести в життя постанови, перейшли до другого питання, виборів представника в завком.

Перед цим зробив коротеньку інформацію, — що вони обсудять зараз це питання, щоб на загально-заводських зборах не було різнобою щодо кандидатури. — Раз ми тут затвердимо такого то, значить, всі повинні підкоритись більшості й голосувать лише за цю кандидатуру, яку ми зараз тут затвердимо.

— Бюро партосередку рекомендує нам Терена Василя — якого ви дуже добре знаєте. Які будуть міркування, давайте? — звернувся він до зборів.

Карик підняв руку.

— Хто там, давай, — махнув рукою Гринько.

Терен насторожився й злісно почав покусувати губу.

— Я, товариші, буду говорити просто, — почав, червоніючи, Карик. — Терен парень непоганий, але він не підходить, ми висовуємо більш підходящого, це — Андрона Вершенка.

Всі затихли, втопивши погяди в Андрона. А він почував якусь ніяковість... — Факти, факти, — загукали збори. Андрон встав і, щоб припинити замішання, гукнув: — Я, товариші, зайнятий і виконувати цю роботу не зможу.

— Що за відношення? — схоплювались деякі з місць. — Чим він там зайнятий? Мабуть, дівчиною, — гукнув хтось з кутка, але так, щоб усі почули. По залі раптом почулась злива сміху.

Гринько, вгамувавши сміх, задав Андронові таке питання: — Чим він зайнятий?

— Товариші, — тихо почав Андрон, — хіба окрім комсомольської роботи не може бути нічого корисного й важливого.

В залі сміх і замішання.

— Ви от смієтесь? — виступивши трохи вперед, запалився Андрон. — А я вам доведу, що моє заняття де в чому корисніше ваших порожніх оцих балачок...

— Більшістю 10 голосів проходить Терен, — об'явив після голосування Гринько.

Коли збори закінчились, Андрон, відчуваючи якийсь особливе роздратування, прямував до дверей. Йому раптом стала огидлива Гринькова посмішка, що наче говорила, „й чим така пешка занята“.

„Вожді“ — голосно хотілось йому тоді крикнути у вічі президії й демонстративно покинути збори.

Виходили з клубу всі разом, але додому ніхто не йшов, була лише дев'ята година.

— Так чим, Андроне, зайнятий? — враз він почув позад себе дівочий голос. Його охопило бажання грубо вилаятись, він би може це й зробив, коли б питала не Валя, а хто інший.

Тепер страшенно здивувався — Валя, його колишня

мрія, що так брутально відіграла його, даючи місце Гринькові. А тепер підійшла до нього...— Ти не гніватимешся, коли я йтиму з тобою?— Яюсь легко, невимушено кинула вона прямо у Андронові здивовані очі.

— А сама йти боїшся? — сказав він насмішкливо.

Валя зі строгим докором подивилась Андронові в лице, але нічого не сказала.

Це була міцно збудована дівчина. Рухалась вона яюсь поважно, наче обмірковувала кожний крок. Темно-руське волосся дбайливо підстрижене, в ньому над білою шиєю тримався блискучий гребінець. Біленька блюзка яюсь особливо була до лица, вона трохи оголяла її стрункі загорілі плечі, легко піднявши округлість грудей догори.

— Що це тебе не видно? — знову запитала вона, ніби боячись, що мовчанка затягається надто далеко.

— Чого ж не видно? Щодня буваю на роботі...

— Ну на роботі всі бувають.

— А ти б де ще хотіла мене бачити?

— Скрізь, де лише можна...

— На зборах найбільше? — з наголосом проказав Андрон. — Це ж по-вашому найвідповідніше місце всякої корисної роботи?

Валя похилила трохи голову й чудно, яюсь скося подивилась на нього.

— Он які ви шпильки пускаєте...

Це Андрона ще більше знервувало, він рішив їй зробити якусь образливу прикрість. Просто, ні слова не кажучи й покинути її серед вулиці. Але ввесь час не наважувавсь. Йому так, як і раніш, було приємно йти з нею. Дівчина йшла вперед, все більше й більше притягувала його до себе. Лише інколи крадькома позирав Андрон на її кругле лице й зразу одводив очі у натовп, ніби мав знайти там якусь дорогу річ.

Ось зринула у натовп Ліда, але, мабуть, не помітила Андрона, бо одвела свої замірені очі кудись

в інший бік. Але погляди їхні хутко зустрілись і вона поспішаючи пішла їм назустріч.

— Чого так пізно? — легко стиснувши простягнуту до неї руку, запитала Валю, що, здавалось, уся щулилась од ніяковости.

— Всього, Валю, — байдуже промовив Андрон. — Я зараз дуже занятий. — Нічого, нічого, — проговорила вона, не в силі сховати замішання кожної дівчини в таких випадках, — яка б вона не була вродлива.

Андрон не відчув нічого, крім задоволення...

Ліда його таки дійсно чекала. Всього тільки кілька тижнів, як вона з ним знайома, але ті хвилини побачення, які вона має, для неї справжнє свято. Вона його запевнила, що більше двох разів на тиждень з ним бачитись не буде. Лягаючи спати, наказувала собі з ним навіть не зустрічатись. Але коли підходив теплий виргородський вечір, моментально ламала свого наказу. Андрон приходив до неї завжди задуманий, чимсь заклопотаний. От і зараз в його очах світіться маленькі зірки гніву, але коли вона приписється до нього, він стане зовсім не той, він починає пустувати, бавитись її волосиками й, коли вони вийдуть до Дніпра, навіть пісню може затягнути.

— Андроне, от через тебе й квитки до кіна пропали, — докірливо проговорила вона.

— Це ти серйозно?..

— Ну, а як же, — не знаючи що відповідати виправдувалась Ліда.

— Та очі, очі куди ти ховаєш? — сміявся Андрон, дивлячись, як у її кругленьких повіках блискали самі білки, наче там зовсім не було чорненьких цяточок. Потім стискував її тонку виточену руку, через яку, здавалось, переходило до нього приємне тепло.

— Лідо, давай поїдем кудись човном, хочеш?

— Ні...

— Чому?

— Не знаю...

— Хіба ж так можна розмовляти, — взявши її за талію, обурювався Андрон.

— А хіба так зі мною поводитись? — засміялась, вирываючись, Ліда...

Вони були вже на березі. До будки, де можна було найняти човна, лишилось кілька кроків.

— І не думай, і не говори, бо однаково не поїду, — раптом запротестувала вона, вередливо затупавши ніжками.

— Ось човни легкі й дешеві, — раптом донісся до них голос будочника... — Можна кататись три години.

Відмовлятися було вже пізно, Андрон стягнув її до човнів. Вхопив з рук заспаного діда троє весел і, всадивши Ліду, зіпхнув човна на воду. Човен захитався м'яко й приємно серед однотонного плюскоту хвиль. А Ліді здавалось, що її підіймають якісь пухняві крила...

— Можеш не правити, — весело гукнув до неї Андрон, ритмічно напружуючи м'язи... Легкі весла хутко промчали човен поперек течії до зеленої затоки. Острова, залиті густим місячним світлом, здавалось, застигли, зачаровані нічною рапсодією дніпрових вод. Десь у глибині лоз палахкотіли самотні рибальські вогні. Повітря було легке й прозоре, як виноградне вино. Води спокійно підходили в безвість, у них була якась солодка мрійність і холодний сум. Човен, м'яко ткнувшись у піщаний берег, вивів їх з раптової задуми легким товчком. Ліда захвилювалась, ступивши на міцний, повитий травою й корінням ґрунт. Андрон, обнявши Ліду, відчув, як його охоплює якась пахуча повінь, затоплює, падає на нього крилами важкої рідини. — В чому річ? — питав він сам себе. Але все, як і раніш, перед ним мовчало. Чомусь здавалась тиша чистим гірським кришталем, де у фокусах проміння можна було спізнати рух кожної очеретинки, згук самої дрібної комахи, життям якої ніколи не цікавилось людство. Місяць стояв над ними у згустках нічного туману.

З міста, гулом почорнілих од віків дзвонів, ішов якийсь невиразний шум. Луна від того шуму бродила у плавнях і потопала примарою десь далеко у вогкості заток.

Андрон відчув, яка коштовна в цей час кожна хвилина людського життя... Але не наваживсь промовити до Ліди жодного слова, вона завмерла, міцно притиснувшись до нього, ніби на неї падав якийсь важкий, як живе срібло, туман. Їм здавалось, коли б вони наважились зробити якийсь непевний рух, то можна відірватись од землі, помчали б в якесь невиразне, порожнє туманне коло... Над берегом, віддавши всю увагу праці, тягли невід рибалки, другий край канату був на човні посеред ріки. Вони інколи перегукувались і крик їх довго вмирав над водою. Андрон, слідкуючи за рибалками, ліг у траву, але їх темні плями скоро зникли в крутих берегах... І згадавши, що в цю хвилину десь у грудях цвіте рожева радість, він джкими руками обняв прекрасні коліна, що сліпуче блищали, відливаючи місячне саяво. Ліда хитнулась, як підтята косою стеблина. Андрон жалібно ковзнув губами по лиці і вп'явся довгим поцілунком в її уста. Тіло враз напружилось якимсь дивно-гарячим шумовинням, а рука рвачким рухом раптом стиснула тремтливий мармур коліна...

— Човен іде од берега! — раптом загукались десь знизу рибалки, лункий поклик їх голосів вибив їх з міцних обіймів. — Човна нема — злякано прошепотіла Ліда, схопившись на ноги. Андрон побіг до берега. Човен, химерно викручуючись, повільно йшов за течією, і він, рвачкими руками скинувши одержу, з прожого пірнув у хвилі. Вода холодним лоскотом обдала йому тіло й хутко розступалась від ритмічних помахів його рук... Голові стало легше й спека погасла в грудях. З боку кручі росла пахуча осока. І човен, діставшись кущів, зупинився. Коли Андрон вигинаючись плив на спині, все круг його, здавалось, кружляло в примарах туману. Йому раптом здалось,

що він вже не існує. Бравсь за своє чоло і йому було приємно відчувати під собою теплу воду. Вона розганяла дрібне тремтіння. Коли тяг понад берегом човна, часто спотикався, падаючи у воду. Ліда стояла на кручі й місяць, заглядаючи їй в лице, бивсь об неї своїм тремливим промінням. Андрон похляпиво почав вдягатись, весь час наче хвилюючись, не міг попасти в рукав. І коли нарешті він вдягнувся, до нього нечутною ходою підійшла Ліда. Вона вперше відчула, що брутальність, яка трапилась перед цим, — зовсім не випадкова для Андрона. Він їй здавався зовсім не таким, якого вона ждала дні й ночі. Але вона, притиснувшись до його тіла, що дрижало якоюсь свіжістю, відчула, — що в неї немає нікого другого.

— Холодна вода? — запитала вона, наче її мучила спрага.

— Тепла! — легко відказав їй Андрон і його знов потягло до неї те почуття, яке допіру він намагавсь втопити у хвилях... Але вона виривалась, у неї не вистачало сміливості так раптом знищити все, — чим вона мучилась і тішилась; її охоплювала боязкість відчутти в душі якусь раптову порожнечу. Груді, здавалось, пливли, відчуючи насолоду пестошів, — проти волі чинила Андронові опір.

— Ідемо додому, мені холодно, — раптом вирвавшись, побігла вона до човна. Андрон, зробивши два стрибки, вхопив її на руки. Десь у берегах курів димок, і цей запах роздмухував в грудях пожарище й ніс її на легких крилах в якісь незнані обрії. Андронові здалось, як раптом вибухнули скроні, він нахилив до неї голову, намагавсь впитись в цю в'юнку істоту, що тремтіла дивними пахощами в пелюстках білого плаття. І коли в нього під ногами захитавсь човен, він ледве спромігсь одірвати од неї гарячі уста...

Задушливо запахла осоки й дурманили голову.

Коли повертались додому, над водою так само

М. Скрипник — Проблеми нац.-культ. будівництва.

нерухожим кришталем стояла ніч. Старий, бухикаючи, їх зустрів на березі. Волосся, як розхристана конопля, довго хиталося під вітром, поки він лічив гроші. Андрон пригадав, на якомусь малюнкові він бачив „харона, що перевозить людей у потойбічний світ“. Старий, мабуть, вгадував мету їх нічної прогулянки, бо, попрохавши закурити, весело посміхався, показуючи замість зубів у щілині рота старечі пеньки. А Ліда стояла задумана, в неї вже не було тої соромливости, яку вона почувала, коли дід давав їм весла й зникав у берегах човен...

Тої ночі Ліда не могла довго заснути, досі вона знала лише пружність грудей, а сю ніч вона їх відчувала насолодою пестошів. Їй довго здавалось, що вона пригортається до Андронових грудей... Ліжка, здавалось, під нею горить і рухається...

— Знов картина була до півночі? — докірливо запитала, відчиняючи двері, Андропова мати...

— Знов, — коротко мовив. Завжди її запевняв, що ходить до кіно. Засвітивши лампу, роздягаючись ліг на ліжку і довго лежав, не рухаючись, звівши до стелі очі. Потім встав, довго ходив по кімнаті, наче з ним трапилось щось значне й таємне. Потім нахилився над столиком, заставленим коробочками й шклянками, баночками, і люб'язно роздивляючись їх, хитро моргнув... О, завтра він до них візьметься —... Завтра, прошепотів він, ніби лише тепер зрозумів їх цінність і вагу... Потім одразу заснув...

VI ... Чи знайоме вам гостре, до фізичного болю почуття безсилля й нудьги, що опановує вас, тоді коли мозок хвилюється таємницями. Чи відома вам та безнастанна радість, коли вам довелося розгадати якийсь складний процес, за який ладний віддати дні своєї буйної юности. У такому власне стані перебував зараз Андрон. Як форми Лідиної краси, що полонила його якоюсь незнаною радістю, коли він впивався в її уста довгим поцілунком. — Так само полонила його довгими ночами складна речовина,

якою він обмазував дротики електроду. Він просиджував над маленьким столиком, заставленим коробочками, блискучими шклянками, баночками з чорним, білим і сірим порошком. Майже цілі ночі. Його довгі тонкі пальці бігали між баночками, щоб знайти потрібну речовину, насипали її у рурку зі шкалою міліметрового поділення, що легко можна визначити пропорцію. У пропорційності складу речовин таїлася вся загадка, яку розгадати Андрон мав відповідні підстави. Ці підстави він набув шляхом довгої і впертої роботи. Хемія, технологія металю, яку він колись відмовлявся вчити, бо на виробництві вона для нього, здавалось, не мала практичного значення. Хіба знав тоді, що йому необхідно буде розуміти властивість селітри, магnezії різних флюсів, молекули чавуну, заліза й сталі.

Складні закони електричного току для нього були загадкою, яку розгадати тоді він не наважувався. Та й нащо, здавалось, те все? Хіба він знав, що слюсарську спеціальність змине на електрозварочну. Тепер доводилося після роботи довго сидіти над підручниками. Те, що він обминав у фабзавучі, як щось зайве, тепер йому було конче необхідне. У маленькій кімнатці дзенькіт скла дедалі стає гучніший, рогові ложечки хутчій бігають в Андронових руках. В м'якому світлі лампи, що обгортає кімнатну тишу,—повно сміливих поривань, сміливих ідей, мрій... Повно безкрайої віри у власні сили. Загрітий юнацьким запалом, Андрон пригадує сьогоднішню спробу. Електрод його винаходу вже почав йому підкорятись. Сьогодні він вперше заварив перебіту деталь плодом своєї укоханої думки. Вже чітко перед ним накреслились завдання й сліди цієї речовини, що за її допомогою електрозварочний цех не матиме простою.

— Легко кидати слова й красиві фрази,—шепотно й Андрон.—А от довести це відважно, щоб дати користь у повсякденній праці, це справа багато складніша.

Секрет уже майже відкрито, знайдено пропорцію, що дає можливість додержувати рівного вогню вольтової дуги. Знайдено другий важливий чинник, що не засмічує пори металю, не утворює ізоляційного накипу, через який не можна досягнути тої однастайности, що так необхідна законові зціплення тіл...

Вже за північ, але Андронові зовсім не хочеться спати. В ньому стався якийсь перелом, раніш він почував, як йому важко працювати над вольтовою дугою, довгі заводські одноманітні дні. Тепер навпаки—день праці знайшов свій приймний колір, він заповонив Андрона бадьорістю перемоги. Те, що кілька місяців здавалося для нього настирливою необхідністю, перетворилось у справжню молодечу радість.

Рецепт виготовлення речовини вже засвоєний. Ось він зараз приготує його, скип'ятить, наче страву на примусі, вилле у коробку, поклавши туди дротики міліметрів чотири товщиною і готово. Завтра він покаже, чого вартий Андронів запал. Очі хутко бігають, проглядаючи написи. Зігнуті над столом груди кілька годин підряд, починають нить легким болем. У кімнаті панує якась насторожа тиша. Стомлені руки відмовляються виконувати чіткі накази думки. Треба відпочити, боляче вимагає стомлене тіло. Андрон встав, з розмаху підкинувши руки догори. Простоявши недовго, запалює цигарку й підходить до вікна. Ніч, як вода, заповонила виднокруг густою темрявою. З вікна видно клапоть освітленого лица, що спить міцним, літнім сном. З вокзалу летять тривожні гудки потягу, кружляють кілька хвилин у повітрі й мовчазно падають під вікном. Цигарковий дим течкою млостю розходитьсь в тілі, урочисто б'ється у грудях серце. Тужно скрипить під вітром осокор, сухою гілкою об паркан.

— Дзі-і-ннь — задзвенів десь об скло вікна комарик, захоплений потоком нічного світла, потім вле-

тівши повз відхилену вітром завіску, зрадів і кинувсь з прожогу на скло лампи...

Чорні бороди кущів шелестять під легеньким вітром. — Ша - а - с - сь, — прошепотить сполохане гілля й змовкне.

Андрон стоїть зацікавившись біля вікна, йому навіть заманулось рахувати ці урочисто теплі хвилини. — Раз-два-три-чотири — хутко проказує він, наче хтось таємниче сховався в кущах, щоб його контролювати.

— Двадцять-тридцять-сто... двісті — ціла безвість — прямо чорт знає скільки їх — задоволено посміхається він. Хіба вистарчить терпіння, скільки їх там... Селітра непомітно горить від необачно кинутого сірника, навіть не помітно для ока. — Та чи ж може все круг себе помічати Андрон, захопившись захватом творчого пориву.

Його зараз турбує точність, яка необхідна, щоб створити правильну речовину... Зараз треба сипати в банку селітру, очі вже знайшли на шкалі цифру, проти якої треба закінчити насипання. Рука звичним рухом хапає коробочку, але нерви, відчувши огонь, слабнуть, і коробочка летить, спалахнувши, на стіл, Андрона охоплює якась розгубленість, — треба моментально гасити — може статись вибух. Ідкий біль пролітає тілом. Андрон миттю опановує собою й починає гасити...

Зав'язуючи мокрими ганчірками обпалені руки, Андрон навіть намагається не відчувати болю. На пальцях поздіймалась шкіра, але Андронові до завтра треба все впорати, інакше він рахуватиме себе за ніщо... Хвилини біжать, як безтурботні комашки. Задумані години вибивають добу непомітну, але значну, бо з неї складаються роки, а з років наша коротка бунтарська молодість...

— Завтра раненько прийду, випробую добре й піду в технічний відділ. Так і так, мовляв, товариші інженери, електрозварочний цех гуляти не буде, — Чому? — Зразу ж усі запитають його. — А тому, — твердо

В. Ю. р и н е ц ь — Філософ - марксист.

скаже він,—що я винайшов електроди, якими варити можна не гірше, ніж німецькими. Тут зразу заполюшаться, не повірять.—Як, звичайний робітник, без відповідної освіти та умов? Але він вимагатиме зразу іспитів... І якщо іспити дадуть добрі наслідки, з його все ж трохи поглузують, скажуть, десь перехопив те, друге...

— Та балачки не матимуть для нього ніякої ваги. Хіба глузування товаришів спиняло його?—ні, а ще більше запалювало.

Вже починало сіріти, коли Андрон, стомлений, впав на ліжко. Над містом ішла глуха тиша, з сусідньої кімнати доносились чийсь голоси, а десь в глибу міста гуркотіла електрична станція. Якийсь час лежав розплющивши очі, у темному вікні було видно зорю, що сходила з виргородських взгір, кудись у розтале пасмо світла механічних заводів. Десь, ніби за тисячу верстов, гудів потяг і йому назустріч дзвеніли степові півстанки... Знову пахнуло з Дніпра тривожним запахом надбережної осоки. Чомусь пригадалась Ліда, поклики рибалок і глухі кущі верболозу. Останніми часами він так захопився своїм винаходом, що навіть рідко з нею зустрічався. Він почував, що їхні відношення якісь невірніважені, натягнуті. Андрон знав з книжок, як закохані вбирають свої почуття в якісь красиві слова. Але в нього цього не було. Слова, якими він висловлював свої почуття, були переняті в заводських хлопців, що ними вони підкоряли дівчачі серця—грубі й заяложені, вони не подобались Андронові. Несміливий я зовсім—думав Андрон, підклавши під голову руки. Другий би на його місці давно б їй „гайку вкрутив“—висловлювались його товариші. Але в думках про те не було суму, він же зміг якось наблизити її до себе. Він почував, як охоплює його течка радість... Може через те, що Ліда не була така, як інші, бо в її очах він бачив чутливі блиски сонця, що хвилювали його, як весняний виргородський туман.

Завтрашній день налле його небувалою зважливістю. Він стане на рівну ногу. Потім думки його линули до наступних вечорів. Як сидітиме з Лідою десь далеко на горі й Виргород тремтітиме перед ними електричними пасмами. Вона говоритиме хороші слова й знов буде її волосся пахнути, як земля після дощу, коли кожна травинка тягне міцний сік.

Через кілька хвилин Андрон міцно спав, забувши зачинити вікно...

На другий день експертиза заводських інженерів робила спробу Андронового винаходу. Спершу поставились недовірливо, але питання з електродами пекуче,—бо їх не можна було дістати для заводу, і, щоб не став електрозварочний цех, рішили зразу ж розглянути винахід. Андрон хвилюючись заварив кілька чавунних і залізних деталей і їх взяли на іспити під прес. Ріжниці між заваркою німецькими та Андроновими електродами не було. Інженери товпились, заклопотано розглядаючи місце зварки, і по їх серйозних виглядах Андрон вгадував нещире до нього відношення. Особливу прихильність до нього виявляв низенький інженер Петро Михайлович. Він же йому й раніш де в чому допомагав, діставав підручники тощо. Він хутко проектував, де можна буде в цеху примостити лабораторію, щоб зразу практично підійти до справи...—Зайдете у технічний відділ,—потиснувши Андронові руки, говорив Петро Михайлович.—Надішлемо наш винахід до ВРНГ на патент.—До речі, треба буде zarazом зібрати комісію, щоб визнати вам персональну премію. Коли комісія вийшла, Андрона оточили робітники. Це для них була радісна новина...

—Так, значить, цех ставати не буде?—підійшовши до Андрона, запитав згорблений робітник.

—Ні, дядюшка Яків не буде,—твердо відповів Андрон. Потім почервонів і схвилювався.—Ну та й розумний ж ти, гад, у нас,—захоплено проговорив кілька слів дядюшка Яків, потім, поплескавши Андрона